

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้บัญญัติถึงสิทธิของบุคคลในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายในการนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ไว้ในหมวดต่างๆ ทั้งในเรื่องของความมุ่งหมายและหลักการสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ระบบการศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษา มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษาและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

บทบัญญัติดังกล่าวส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการศึกษาไทยทั้งระบบ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙) ซึ่งเป็นแผนระยะยาวภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว ที่ใช้เป็นแนวทางการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาขององค์กรทางการศึกษา ทั้งในระดับกระทรวง เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ที่เน้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว^๑ ยึดทางสายกลางบนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักประมาณอย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันโลก เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย โดยยึดคน “เป็นศูนย์กลางการพัฒนา” นอกจากนั้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)^๒ ได้กำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทย มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society)” คนไทยมีคุณธรรมนำความรู้ รอบรู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพและเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ และทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาลดำรงไว้ ซึ่งระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี

^๑พระมหาศิริวัฒน์ อริยเมธี (จันตะ), **วิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: หจก. เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๙), หน้า ๗๐.

^๒สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.nesdb.go.th/?tabid=139> [๓ ม.ค. ๒๕๕๗].

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ ถือเป็นสถานศึกษาที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะถือว่าเป็นโรงเรียนที่เป็นรากฐานการศึกษาที่ช่วยเหลือเด็กที่มีฐานะยากจนได้มีโอกาสในการศึกษาที่มีคุณภาพ โดยผ่านกระบวนการกล่อมเกลาของวัดและโรงเรียน โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ^๓ เดิมใช้ชื่อว่าโรงเรียนราษฎร์ของวัดเกิดขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนราษฎร์ของวัด ปีพุทธศักราช ๒๔๘๘ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ ได้ประสบปัญหาในการดำเนินงานมาโดยตลอด เนื่องจากในช่วงแรก ๆ ได้รับอุดหนุนเหมือนโรงเรียนเอกชนทั่วไป และไม่สามารถเก็บค่าธรรมเนียมการเรียนจากผู้ปกครองนักเรียนได้ สาเหตุจากผู้ปกครองนักเรียนร้อยละ ๙๕ มีฐานะยากจน จึงทำให้โรงเรียนบางแห่งต้องเลิกกิจการและบางแห่งก็ได้โอนกิจการให้รัฐบาล ปีการศึกษา ๒๕๒๐ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) ได้ออกนโยบายและแผนงานให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๐ จึงได้เพิ่มเติมนโยบาย การพัฒนาการศึกษาในด้านปริมาณว่า "จะส่งเสริมการจัดโรงเรียนราษฎร์การกุศลมากขึ้นเป็นพิเศษ" ปีการศึกษา ๒๕๓๒ กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ พ.ศ. ๒๕๓๒ และกำหนดให้มีกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อเป็นศูนย์รวมโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อการกุศลและส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ๒) เพื่อทำหน้าที่ประสานงานระหว่างโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๓) เพื่อร่วมกันดำเนินการ กำหนดนโยบายและพัฒนาคุณภาพการศึกษา ๔) ร่วมมือกันดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นร่วมกัน ๕) พิจารณาเสนอแนวทางความคิดเห็นและปัญหาแก่สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) จากนั้นสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) ได้นำงบประมาณเหลือจ่ายมาส่งเสริมโรงเรียนที่อยู่ในโครงการ โดยจัดซื้อหนังสือเข้าห้องสมุด สื่อวิทยาศาสตร์และวิชาการงาน ตลอดจนได้ติดตามประเมินผลการบริหารงานของโรงเรียนให้เป็นไปตามแบบแผนที่วางไว้ โครงการทดลองนี้ได้เป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง แต่ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ ได้รับการพัฒนาจนเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ ยังมีภารกิจสำคัญในการบริหารงานกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ ทั้ง ๖ ด้าน การบริหารวิชาการ การบริหารงานบุคลากร การบริหารกิจการนักเรียน การบริหารงานธุรการและการเงิน การบริหารงานอาคารสถานที่ และการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้ประสบ

^๓ประวัติความเป็นมาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://www.srisoontorn.ac.th/main/first_time.php [๑๕ มี.ค. ๒๕๕๖]

ผลสำเร็จ และสิ่งที่เป็นกลไกสำคัญที่เป็นสิ่งขับเคลื่อน การบริหาร การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน นั่นก็คือ “ผู้บริหาร” ที่มีความเป็นผู้นำโดยมีคุณสมบัติ ที่จะทำให้ประสบความสำเร็จมี ๔ ประการสำคัญ^๕ คือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล (Creating a Vision) มีวิสัยทัศน์ใหม่ ๆ และมีการร่วมกำหนดเป้าหมายกับผู้ปฏิบัติงานว่า “การมองกว้าง มองไกล บริหารให้เป็นไปในกระบวนการที่ดี เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีเพื่อพัฒนาบุคลากร และภูมิทัศน์ สถานที่ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ก้าวหน้าและก้าวไกล” ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความผูกพันกับเป้าหมายนั้น และจะพยายามดำเนินการเพื่อให้เป้าหมายนั้นบรรลุผล เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสาร เป็นผู้ที่มีมอบอำนาจให้กับผู้ปฏิบัติงาน โดยให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป้าหมายและนโยบาย ซึ่งเมื่อเป้าหมายนั้นบรรลุผล ผู้ปฏิบัติงานก็จะเกิดความพึงพอใจรวมทั้งผู้นำให้การสนับสนุนเพื่อพัฒนาผู้ปฏิบัติงาน และช่วยเหลือเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายส่วนบุคคลด้วย และเป็นผู้ที่เข้าใจตนเอง โดยรู้จักจุดอ่อน จุดแข็งของตนเอง และเป็นผู้ที่ต้องการข้อมูลย้อนกลับของผลการปฏิบัติงาน เพื่อปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งขึ้น และสิ่งที่ขาดไม่ได้คือต้องเป็นผู้บริหารที่มีคุณธรรม จริยธรรม โดยผู้บริหารควรนำหลักพุทธธรรมมาใช้ให้เหมาะสมในด้านการครองตน^๕ ครองคน และครองงาน ในการบริหารองค์กร

ในปัจจุบันพบว่า ผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือส่วนใหญ่มักมีปัญหาในเรื่องของการสื่อสารเป็นหลัก การถ่ายทอดนโยบายจากผู้บริหารลงไปสู่แผนปฏิบัติการประจำปียังทำได้ไม่เต็มร้อย มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน แม้กระทั่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับครูและเจ้าหน้าที่ยังไม่ชัดเจน ในประเด็นนี้ผู้วิจัยพบว่า การสื่อสารระหว่างผู้บริหารไปสู่ครูและเจ้าหน้าที่นั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะจะช่วยให้ครูและเจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติตามได้เต็มประสิทธิภาพเพราะเข้าใจในคำสั่งของผู้บริหาร

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาในประเด็นการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือเขตภาคเหนือ ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นบุคคลที่ประกอบไปด้วยความรู้คู่คุณธรรม และเป็นคนต้นแบบในการที่จะเป็นแม่แบบให้แก่แก่นักเรียน เนื่องจากโรงเรียนที่เป็นรากฐานการศึกษาของเด็กไทยที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาความรู้คู่คุณธรรมของชุมชนและวัดที่เป็นศูนย์การกลางการglomเกลากทางสังคม โดยมีผู้บริหาร ที่มีหลักพุทธธรรม ในการบริหารงานที่มีความรอบด้าน ทั้งในการครองตน ครองคน และครองงาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลไกหลักใน

^๕สกลร์ ขุนสนธิ, **วิสัยทัศน์ของผู้บริหาร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/pudpas/vision> [๒๑ ม.ค. ๒๕๕๗].

^๕ถวิล อรัญเวศ, **นักบริหารกับการครองตน ครองคน ครองงาน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.obec.go.th/news/15381> [๒ มี.ค. ๒๕๕๗].

การสร้างโรงเรียน การกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ที่ให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับในสังคมและเพื่อการพัฒนาชุมชน สังคม ที่ยั่งยืนต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของภาวะผู้นำของผู้บริหารในการบริหารจัดการกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสม เพื่อการบูรณาการในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของภาวะผู้นำของผู้บริหารในการบริหารจัดการกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมเพื่อบูรณาการ ในการพัฒนาภาวะผู้นำผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ” ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาของการวิจัย ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำ
๒. สภาพทั่วไป นโยบายการบริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ
๓. หลักพุทธธรรม เรื่องทศิยาปาปนิกสูตร
๔. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบหรือแบบจำลอง (Model)
๕. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่

๑. ภาวะผู้นำของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ
๒. การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ ตามศาสตร์สมัยใหม่และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
๓. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) เพื่อกำหนดคุณลักษณะผู้นำ การพัฒนาภาวะผู้นำ และบูรณาการหลักธรรมกับการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ ประกอบไปด้วย พระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้อำนวยการโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ จำนวน ๒๕ รูปหรือคน

๒. ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อการระดมสมอง ยืนยัน และประเมินคุณภาพรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ ประกอบไปด้วย พระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้อำนวยการโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ จำนวน ๘ รูปหรือคน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ จำนวน ๒๐ แห่ง

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙ รวมระยะเวลาทำการวิจัย ๑๔ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจความหมายของคำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยอย่างชัดเจนและตรงกัน ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์ต่าง ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

รูปแบบ หมายถึง แบบแผนหรือวิธีการปฏิบัติเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนา หมายถึง กลวิธีในการส่งเสริมทักษะของผู้บริหารทั้ง ๓ ด้าน คือด้านมีปัญญามองการณ์ไกล ด้านความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และด้านความสามารถในการใช้ศาสตร์และศิลป์ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

ภาวะผู้นำ หมายถึง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนในการบริหารงานกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ ในด้านคุณลักษณะ อำนาจ พฤติกรรม อิทธิพล และความสำเร็จ

ผู้บริหาร หมายถึง ผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือผู้รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักปาปนิกรธรรม เป็นคุณสมบัติของพ่อค้าหรือผู้บริหารซึ่งเป็นเสมือนนักการตลาดขององค์กรที่จะประสบความสำเร็จรุ่งเรืองไว้ ๓ ประการ ได้แก่ **จักขุมา วิฐโร นิสยสัมปันโน**

กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัด หมายถึง กลุ่มที่โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือพ.ศ. ๒๕๓๒ ในเขตจังหวัดภาคเหนือ

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของภาวะผู้นำของผู้บริหารในการบริหารจัดการกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ

๑.๖.๒ ทำให้ทราบแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมเพื่อการบูรณาการในการพัฒนาภาวะผู้นำผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ

๑.๖.๓ ทำให้ได้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหาร กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ

๑.๖.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหาร กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือทั่วประเทศ